

'DE SPISER PENGENE'

UDVEKSLING OG TIGGERI BLANDT SKOLEBØRN I UGANDA

I det sydvestlige Uganda er tiggeri et emne der er til stor debat, og flere ønsker ikke at blive sammenlignet med tiggere, der spørger hvem som helst om hjælp. For at undgå dette, forsøger mange at spørge om hjælp fra deres venner, som bliver en ressource på godt og ondt.

af *CLAIRE ELISABETH DUNGEY*

De fleste af os kender sikkert det at møde en tigger på gaden. 'Giv mig penge'- siger mange ugandiske børn forhåbningsfuldt, mens de går rundt i store slidte T-shirts med huller på siderne. Men hvis man bevæger sig lidt uden for gadebilledet i provinsbyen Kisoro, vil man opleve, at der også findes andre måder at 'tigge' på. Her bliver venner brugt som en ressource, som man kan anmode om hjælp. Der er dog væsentlig forskel

på at 'bede om hjælp' og 'tigge', da venner ofte er nogle, man beder om hjælp fra, mens 'rigtige' tiggere spørger fremmede mennesker. Men hvem er i stand til at afgøre, hvornår man er blevet 'venner'?

Jesus straffer dig, hvis du ikke giver

Solen var ved at gå ned på den kostskole i Kisoro, hvor jeg havde min daglige gang. En kostskole, der som så mange andre skoler i

Uganda, lægger meget vægt på dydigheden i hårdt arbejde. Lærerne fremhæver, at børnene skal arbejde hårdt for at kæmpe sig ud af fattigdom, som både kommer dem selv, men i sidste ende også andre til gode. En anden årsag er, at lærerne er bange for, hvad eleverne kan finde på, hvis de ikke hele tiden har noget at lave. Med en tiltagende aids-epidemi giver det derfor god mening ikke at give børnene tid at

Skolebørn venter ivrigt på mad. 2011

tænke på gode idéer og dermed slippe ud af skolens betryggende men også indespærrende mure.

Det var en ganske almindelig skoledag i februar 2012. Man kunne både lugte og se køkkenrøgen, der bevægede sig igennem træskodderne i den svagt belyste sovesal. Eleverne havde bevæget sig mod deres fælles sovesal efter at have været i klasselokalet siden dagry. Vi ventede alle på at spise. "Claire" skreg Stella højlydt og for-

søgte tydeligvis at få min opmærksomhed. "Du er min ven", udbrød hun og fortsatte - "Har du penge?". "Jeg har nogle" svarede jeg, vel vidende, at jeg ikke kunne benægte, at jeg havde penge som en hvid vesterlænding. "Når du nu er min ven, kan du give mig 300 shillings?", sagde hun. Selvom beløbet var mindre end en krone, ønskede jeg ikke, at alle skolens elever skulle komme til mig og bede om penge. Af denne årsag forsøgte jeg at

aflede samtalen ved at spørge hende, hvad hun gerne ville købe. "En bog", forklarede hun og fortalte mig, hvordan de andre elever var droppet ud af skolen, fordi de forgæves havde forsøgt at skaffe penge til bøger og andre skolematerialer. Den følgende dag forsøgte jeg at undgå Stella ved at sidde i den fjerneste ende af sovesalen. Men hun bemærkede snart, at jeg sad med andre piger. "Hvor er min bog?" spurgte hun og stod lige for-

an mig og stirrede mig ind i øjne. "Jeg har ikke en bog", svarede jeg og blev småirriteret over hendes anmodning. Havde hun tolket mit spørgsmål til hende som et løfte?

At spørge fra venner er anderledes end tigteri

Det er ikke ualmindeligt at børn og unge spørger deres gæster om at tage ting med til dem, når de går i skole. Da Stella og de andre piger i sovesalen bad om penge, håbede de, at jeg ville bekræfte mit venskab, når jeg havde noget med til dem. Når jeg undlod at leve op til deres anmodninger om at tage slik, kiks, grøntsager, ris, tøj, myggenet, bøger eller penge med hen til skolen, fortsatte de med deres aktiviteter, men kunne nemt finde på at spørge igen. Sommetider blev jeg af børnene kaldt en løgner, hvis jeg ikke havde noget med. "Jesus vil straffe dig, hvis du ikke tager ris med i morgen", hørte jeg. Der var ingen tvivl om, at vores venskab var defineret af klare forventninger om, hvem der skulle give og hvad, der skulle udveksles.

Marcel Mauss, som skriver om gaveudveksling i det kendte antropologiske værk *Gaven*, påstår, at der altid er en forpligtelse til at give, modtage og gengælde gaver, og at giveren har en enorm magt over modtageren, indtil en lignende gaveydelse er blevet returneret. Men i dette tilfælde var gaverelationen ikke påbegyndt af giveren, som tilbød en ydelse, men snarere af modtageren, som nærmest forsøgte at manipulere med giveren.

Efter at jeg vendte tilbage til Uganda i sommeren 2013, besøgte en gymnasiepige Deborah mit

hjem og ønskede at låne min båndoptager. Da vi testede mit udstyr, forklarede hun, at nogle mennesker bare kunne bede hvem som helst om hjælp i gaderne, men at hun ikke kunne spørge alle og enhver. Der gik ikke længe, før hun bad mig om en meget lille sum penge til at købe taletid til sin telefon. Hun ville gerne følges med hende hen til butikken og spurgte mig også om, at jeg skulle efterlade mit tøj til hende, samt give hende optageren, når jeg skulle rejse hjem til Danmark. Oplevelsen med Deborah mindede mig øjeblikkeligt om mine erfaringer fra året før, hvor flere børn på kostskoler havde bedt mig om at medbringe ting til skolerne. Da jeg sagde til Deborah, at hun tiggede om taletid, benægtede hun det og forklarede, hvordan der var en enorm forskel mellem en tigger på gaden, der bare kunne spørge hvem som helst om hjælp, og hende selv, der bad mig om at købe hende taletid. Vi havde indgået en pagt, hvor hun frit kunne tale fra sit hjerte om alle sine problemer. Da jeg efterfølgende fulgtes med hende hen til forretningen og købte en lille sum taletid, blev Deborah meget glad og sagde, at hun ville ringe til mig, når vi kunne mødes igen. Vores venskab var dermed blevet forseglet af, hvad jeg havde givet hende, men det var ikke det samme som at tigge. Det lå nærmest i kortene, at jeg skulle give hende noget igen, og hun troppede også op i mit hjem med en tom vanddunk, hun kunne fylde op, næste gang vi så hinanden.

Venner bedrager

Venner kan være potentielle givere, men de kan også afvise at give.

For mange skolebørn er det helt almindeligt at give udtryk for, at man ikke kan stole på andre. Nogle mennesker dør, når såkaldte venner har bedraget dem og har givet dem giftig mad, og der er mange spekulationer vedrørende dette. Relationen til andre er derfor præget af enorm usikkerhed. Når det handler om at modtage noget fra venner, gælder det om at spille spillet og være forberedt på giverens ubehag ved anmodningen. Det er dog ikke kun måden, de tigger på, der er afgørende, men også, hvilken etnisk baggrund, de har.

I Kisoro, som grænser op til nabolandet Rwanda er der primært tre etniske grupper - twa, hutu og tutsi. Twa, som også er kendt som batwa (ba-twa) eller pygmæer, er den gruppe, som mange organisationer ønsker at støtte, fordi de blev forflyttet fra nationalparkerne, efter parkerne blev fredet i begyndelsen af 1990'erne.

Ifølge en pige, som jeg boede med under mit feltarbejde, og som selv var hutu, var der en gammel legende om twa, hutu og tutsi, og hvordan de var blevet skabt af Gud. Gud havde givet hver enkelt mælk og brød i løbet af natten, men havde instrueret dem i, at de hverken skulle sove eller spise den mad, han gav, indtil han kom tilbage. Problemet var, at de alle tre blev trætte og sultne. Personen, som tilhørte twa, havde både spist brødet og mælken, mens tutsien beholdt mælken, men kom til at spise brødet. Hutuen, derimod, havde drukket mælken, men beholdt brødet. Da Gud efterfølgende opdagede dette, blev han skuffet, og dømte twa til ikke at eje jord, med den konsekvens, at

Også voksne twa bliver undervist i vigtigheden af at arbejde. 2010

de måtte tigge fra andre. Tutsierne fik lov til at eje en masse køer, uden at have meget jord, mens hutuerne ville eje jord, men kun have meget få køer. Hun forklarede, at hun ikke vidste, om legenden var sand, men at hun havde bemærket, at dette i mange tilfælde bekræftede den måde, 'tingene var på'.

De tænker ikke på i morgen

Da jeg drøftede livssituationen vedrørende twa-gruppen med andre, forklarede de, at twa-folket ikke kunne have penge på lommen i mere end én dag. "En twa kan ikke tænke på i morgen"; eller "de vil ikke arbejde" udtrykte flere.

Diskursen om twa-folkets manglende kapacitet til at arbejde, bli-

ver eksemplificeret ved historier eller legender, som bekræfter, at de har en tendens til at spise alt, hvad de kommer i nærheden af, hvorimod andre etniske grupper bliver fremstillet som mere hårdt- arbejdende og bedre i stand til at planlægge deres økonomi. Mange i Uganda omtaler dette fænomen som at 'spise penge'. Det at 'spise

Her danser twa en dans. Efterfølgende krævede de penge som en modbetaling for billedet. 2010

penge' dækker over meget mere end blot at bruge penge hurtigt - det handler også om, hvordan folk vurderer, at andre ikke har lært at planlægge deres fremtid. At tigge eller ikke tigge er et dybt moraliseret begreb, der har stor betydning for, hvordan andre vurderer om man er et 'godt' eller 'dårligt menneske' (umuntu nabi/umuntu mziza). Netop af denne årsag er det at bevæge sig væk fra at være en tigger et dybt personligt projekt. Afhængig af deres status og relative velstand er folk

mere tilbøjelige til at bede om penge til uddannelsesprogrammer eller jobrelaterede aktiviteter snarere end mad, da mad af mange bliver betragtet som en billig vare. Forestillingen om at twa-folket ikke kunne arbejde, bliver yderligere forstærket af, at turister kommer for at se twa-folket danse; nogle danse, som mange i lokalbefolkningen anser som useriøse på grund af twa-folkets såkaldte 'generelle' alkoholmisbrug, og deres efterfølgende tendens til at drikke pengene op.

Twa-folket bliver dermed konstrueret som værende på den modtagende side, mens andre arbejder for deres penge. Deres manglende evne til at arbejde, eller i det mindste diskursen omkring det, er tæt forbundet med den forestilling, at de er tættere på naturen end andre, og at de har en naturlig tendens til at tigge. Dette bliver nærmest dyrisk, da twa-folket ofte bliver latterliggjort og sammenlignet med dyr, da de ofte ikke ejer jord og tidligere boede i regnskoven. De

blev derfor konstrueret som en meget anderledes gruppe af mennesker, som andre ikke ønsker at socialisere med. Det vil derfor være ualmindeligt, at en person, som ikke er twa, vil tigge fra dem, men det vil være mere almindeligt for en hutu eller tutsi at tigge fra deres egne eller hvide mennesker. Selvom mange twa-folk er vant til at modtage ting fra hvide udlændinge, er de undertiden arbejdere (abakozi) i andre folks husholdninger og enkelte har kontorjobs.

Børn kan også være 'børn' i 30'erne

Inden for barndoms- og ungdomsstudier har det længe været anerkendt, at der ikke er nogen universel grænse for, hvornår man overgår til at være voksen. I Uganda bliver børn kaldt børn (abana), selvom de er et sted i 20'erne eller 30'erne, hvis de endnu ikke er blevet gift eller har formået at forsørge sig selv. At have selvstændighed (kugira kwigenga) handler meget om, at man er færdig med at studere og kan klare sig selv

ved at have en indtægt, uanset om man er droppet ud af skolen eller ej. Når man kan klare sig selv, er man i stand til at give til andre. Twa-folket bliver her ofte direkte sammenlignet med børn på grund af deres lavere højde og deres såkaldte tilbøjelighed til uselvstændighed på grund af tiggeriet.

Skolebørn forklarer, hvordan der tillægges varierende statusværdier til forskellige beskæftigelser, som er nødvendige at udføre for ikke at være afhængige og dermed blive tiggere. Skolearbejde kræver intellektu-

el viden og hårdt arbejde, hvilket engang kan give et job i fremtiden, hvorimod arbejde i marken forårsager fysisk træthed men ikke er specielt produktivt på grund af den lave indtægt, man vil få, hvis man arbejder i andres marker. Når man er et skolebarn, indebærer det en hel anden måde at være menneske på. Man går klædt i forskelligfarvede uniformer, rene sokker og pudsede sko og vigtigst af alt er man i besiddelse af skolebøger og blyanter. Børn i landsbyen går derimod anderledes klædt i støvede T-shirts. Min pointe er ikke, at man ved at blive skolebarn helt kan undgå at blive set som en tigger, men at det at 'eje en blyant' har en stor betydning for, hvordan andre ser på en, og i sidste ende også ens arbejdsmoral.

Uafhængige voksne

En twa-dreng ved navn Seith forsøgte at positionere sig langs to poler, der handlede om afhængighed og uafhængighed. På den ene side ønskede han at blive ingeniør eller læge og hjælpe sin familie i fremtiden, men på den anden side var det hans største bekymring og behov at få noget at spise. At gå i skole handlede ikke bare om at arbejde hårdt for fremtiden, men også om at dække de umiddelbare behov lige nu, såsom et måltid mad, da fremtiden også kunne være usikker, og det ikke var sikkert, at tiden på skolebænken gav en lys fremtid. Seith, der kom fra en økonomisk dårligt stillet familie, måtte lede efter folk, der var villige til at hjælpe ham, især hvide mennesker, eller hans naboer, som indimellem gav et måltid mad. Som den førstefødte (bucura) ud af en søskendeflok blev det forventet, at han skulle drage om-

sorg for sine søskende også i fremtiden. Dette omfattede hårdt fysisk arbejde. For eksempel lånte han en cykel for at købe billige sukkerrør i landsbyen Busanza, som han derefter kunne sælge til en højere pris. Han var den eneste ud af en søskendeflok på otte, der havde fået mulighed for at gå på kostskole, hvor alt blev betalt, inklusive mad, bøger, metalkasser og skrivehæfter af organisationer, som ønskede af støtte twa. Ifølge andre skolebørn ville Seith på grund af sin status som twa aldrig nå sit mål, da han ifølge dem var blevet tvunget til at gå i skole af en nødhjælpsorganisation. Dette var dog aldrig noget Seith selv gav udtryk for, måske fordi han var bange for at ødelægge muligheden for sig selv, og fordi han havde drømme om at få et andet arbejde gennem sine studier.

'Vi spørger kun engang imellem'

Tiggeri bliver af mange i Uganda anset som en praksis, som signalerer afhængighed, hvorfor det er bedre, at det er giveren selv, som tilbyder en gave. Mange ønsker at vise andre, at de kan gøre noget selvstændigt, uden at være afhængige af andres ressourcer. Dette er noget, skolebørn eksplicit udtrykker omkring deres fremtid. Ifølge dem er en tigger en person, som er afhængig af fremmede mennesker, som han eller hun konstant beder om hjælp fra.

At bevæge sig væk fra tiggeri er ikke en proces, der kan ske fra den ene dag til den anden. Det afgørende her er at få venner, da man ved at spørge venner om støtte, stadig kan fremstille sig selv som en hårdtarbejdende type, der ikke er afhængig af andre. Jo flere venner man har, desto højere er

chancen også for, at de vil have lyst til at give noget. Her kan man for eksempel ringe til sine venner per mobiltelefon og invitere dem til en sammenkomst, hvor man samler penge ind til bryllupper eller forlovelsesfester. Der er selvfølgelig enorm forskel på venner. Med naboer og familiemedlemmer var der flere forpligtelser der skulle opfyldes, end med udenlandske antropologer eller facebookvenner. Venner på skolen var man konstant omgivet af, men det var svært at spørge dem om økonomisk hjælp, da de sjældent havde kontakt med deres forældre uden for skolen. En udenlandsk gæst var dermed en ressource, som de kunne bruge, men der var også klare forventninger om, at hvide mennesker gav mere, som både havde rødder i en kolonial kontekst men også var forbundet med udviklingsprojekter i området.

Penge og venskaber bliver i Uganda ofte anset som to sider af samme sag, da venner hjælper med at starte projekter, samler penge ind til syge mennesker i familien eller giver bidrag. Børnene taler om, hvordan det er godt at tjene deres egne penge og kun spørge gode venner om støtte. Paradokset ligger dog i, at de er nødt til at tigge ind i mellem, når de ikke har andre muligheder. Derfor er det godt at møde nye mennesker og italesætte venskabsrelationen ved øjeblikkeligt at sige, at man er venner, hvilket forhåbentligt kan etablere en relation uden tiggeri. Nogle ting er uopnåelige på egen hånd som for eksempel gymnasie- og universitetsgebyrer. Det er mit bud, at børnene forsøger at placere sig inden for et langtidssikret do-

At arbejde i marken blev af denne twa anset som vigtigt for at tænke på fremtiden. 2013

mæne, da venner kan være brugbare fremover til at dele med. Enhver giver hvad han eller hun kan, men den rigere part vil altid være bedre positioneret til at give økonomisk hjælp. Det betyder dog også, at modtageren kan være behjælpelig med praktiske opgaver til gengæld. Den langtidssikrede udveksling er præget af bånd og forhåbninger, der kan vare lang tid ind i fremtiden, også selvom planerne ikke lykkes. Det vigtige er, at man ikke tigger hele tiden, da det betragtes som kortidssikring, og man i stedet signalerer, at man har planer for sig selv. ■

Forslag til videre læsning:

Mauss, M. 2002 [1923]. *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. London: Routledge.

Lee, R.B. 1969. *Eating Christmas in the Kalahari*. *Natural History*: 14–22; 60–63.

Klaits, F. 2011 *Asking as Giving: Apostolic Prayers and the Aesthetics of Well-Being in Botswana*. *Journal of Religion in Africa* 41(2):206–226.

CLAIRE ELISABETH DUNGEY ER PH.D. STUDERENDE PÅ ANTROPOLOGI, AARHUS UNIVERSITET. ARTIKLEN BYGGER PÅ 12 MÅNEDERS FELTARBEJDE I DET SYDVEST-

LIGE UGANDA. CLAIRE BESKÆFTIGER SIG MED HVILKE BETYDNINGER BØRN OG UNGE TILKNYTTET VENSKABER, UDVEKSLING OG MORALITET.

Alle fotos af forfatteren